

HOOGLEERAAR MAURITS BARENDRECHT:

“Rechters hebben

onterecht monopolie op conflictoplossing”

Het recht is slechts een van de instrumenten die kunnen bijdragen aan het oplossen van conflicten, stelt hoogleraar privaatrecht Maurits Barendrecht. De psychologie, de economie en de managementtheorie zijn ook belangrijk. Rechterlijke colleges zouden daarom niet alleen maar uit juristen moeten bestaan. En de Hoge Raad zou een andere rol kunnen spelen dan hij doet.

door **Miek Smilde** foto's **Chantal Ariëns**

Theo Doreleijers, hoogleraar kinder- en jeugdpsychiatrie, schreef begin dit jaar samen met Jan Watse Fokkens, procureur-generaal bij de Hoge Raad, een uitgebreid artikel over de empirische kennis over jeugdcriminaliteit (zie www.rechtspraak.nl). Ze zetten daarin onder meer uiteen op welke leeftijd mensen welk verantwoordelijkheidsbesef hebben, wat er in de genen zit, wat de momenten zijn waarop interventies kunnen aanslaan en de manier waarop dat het beste kan. “In hun verhaal concluderen ze dat het jeugdstrafrecht veel beter kan”, stelt Maurits Barendrecht op zijn eenvoudig ingerichte werkkamer in het Montesquieugebouw op de campus van de Universiteit van Tilburg. “Doreleijers en Fokkens laten zien dat we een adolescentenstrafrecht nodig hebben waarin rekening wordt gehouden met de ontwikkeling van de hersenen en waarin interventies staan die bij die groep passen. Een *evidence based* jeugdstrafrecht, daar pleiten ze voor.” Barendrecht noemt het voorbeeld niet voor niets. Als jurist houdt hij zich al meer dan twintig jaar bezig met de vraag hoe maatschappelijke problemen en conflicten kunnen worden aangepakt zonder ze meteen in de dogmatiek van het

rechtssysteem te plaatsen. Eigenlijk gelooft hij niet zo in procesrecht en ingewikkelde wetboeken als instrumenten voor het oplossen van problemen. “Een jaar of dertig geleden was een zeker houvast aan de regels nodig, omdat we zoveel minder wisten dan nu. Maar inmiddels weten we dat mensen allereerst met elkaar in gesprek moeten om conflicten op te lossen. Ook in het privaatrecht. Belangen, emoties en gedragspatronen moeten worden benoemd en daarna kun je met behulp van verdeelsleutels oplossingen aandragen. Met een stok achter de deur als het gesprek nergens toe leidt. Dat is de methode die werkt. De functie van het recht zit in het vaststellen van die verdeelsleutels, denk ik, in de persoon die de knoop kan doorhakken en die het proces in goede banen kan leiden. Dat is de kern en daar zou de rechtspleging zich veel meer op kunnen richten.”

Barendrecht doelt met die laatste opmerking allereerst op de Hoge Raad. In zacht uitgesproken en zorgvuldig geformuleerde bewoordingen levert hij kritiek op het hoogste rechtscollege. Met name de civiele kamer lijkt zich volgens de hoogleraar niet bewust van de rol van richtpunten. “De Hoge Raad zou moeten kijken naar de ‘evidence base’ net ▶

als Fokkens en Doreleijers voor het jeugdstrafrecht betogen. Verdeelsleutels zijn nu eenmaal nodig om conflicten op te lossen”, zegt Barendrecht. “Alimentatienormen, kantonrechterformules en verdeelsleutels in aandelenleasezaken zijn gewoon nodig om conflicten te beëindigen. Sommige problemen overkomen veel mensen en dan bestaat de behoefte om te vergelijken wat er in andere zaken gebeurt. Ook rechters hebben behoefte om voor zichzelf te verantwoorden waarom ze tot een bepaald oordeel komen. Het is gek als rech-

ters telkens opnieuw maar iets verzinnen in plaats van hun jarenlange ervaring met conflicten te systematiseren in een overzichtelijk schema. Toch blijft de Hoge Raad zeggen dat elk individueel geval apart moet worden bekeken. Lagere rechters hebben hun nek uitgestoken door verdeelsleutels te maken, in het arbeidsrecht, bij aandelenleasezaken, in het familierecht. En dan zet de Hoge Raad dat opzij alsof dat geen recht is, zonder een alternatief te bieden. Dat vind ik echt niet kunnen. Geef mensen houvast en als je het zelf niet wilt doen, oké, maar ga dan niet afkraken wat de hoven en de rechtbanken hebben bedacht en zeggen dat zij die systemen niet mogen hanteren. Dat begrijp ik niet. Vanuit de behoefte van mensen aan recht is dat niet te rijmen.”

Maurits Barendrecht

Maurits Barendrecht (1956) is geboren en getogen in Den Haag, studeerde rechten in Leiden en was vervolgens werkzaam als advocaat bij De Brauw Blackstone Westbroek. Hij promoveerde in 1992 cum laude op een proefschrift over het recht als model van rechtvaardigheid en werd aansluitend benoemd tot hoogleraar privaatrecht in Tilburg. Barendrecht was jarenlang lid van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling en van de Raad voor rechtsbijstand.

Barendrecht is getrouwd en heeft twee dochters.

Praktische assertiviteit

Barendrecht werd geboren in de Vogelwijk van Den Haag, in het midden van de jaren vijftig. “Super beschermd”, zegt hij zelf. Zijn grootouders woonden nog geen halve kilometer verderop. Grootvader van moederskant was Jan Tinbergen, Maurits is zijn oudste kleinzoon. Hij noemt zichzelf gevormd door die opa. “Hij heeft mij in belangrijke mate geïnspireerd tot wie ik nu ben, voor wat ik nu doe, waarvoor ik nu sta.” Tinbergen, natuurkundige en econoom van ▶

huis uit, kreeg in 1969 de Nobelprijs voor de economie en profileerde zich zijn hele leven als voorvechter van ontwikkelingshulp. “Mijn grootvader was een sobere, bescheiden, integere man met heel veel empathie voor de grote wereld. Hij wilde mensen een beter leven bezorgen en onderzocht als wetenschapper welke theorie en kennis er nodig was om het echt beter te maken. Ik kwam als kind twee keer per week bij hem langs, het was een ontzettende gezinsman, dat heeft mijn beroepsleven wel voor een deel gevormd. In combinatie met mijn periode bij De Brauw Blackstone waar advocaten een grote mate van assertiviteit hadden en goede praktische zin. Oog voor de grote wereld en praktische assertiviteit, dat was mijn leerschool.”

Gezien deze achtergrond hoeft het niet te verbazen dat Barendrecht na zijn rechtenstudie in Leiden en een decennium advocatuur koos voor de wetenschap. Hoewel hij met genoeg terugkijkt op zijn loopbaan als advocaat was hij er op den duur waarschijnlijk niet gelukkig geworden. “Als advocaat verbaasde ik me erover dat ik in het ingewikkelde privaatrecht uiteindelijk altijd bij het woord ‘redelijk’ uitkwam. En niemand kon verder vertellen wat dat dan betekende. Ik merkte dat het recht weliswaar pretendeerde oplossingen te bieden voor conflicten, maar dat in feite niet deed. Het was meer het proces dat belangrijk was. Ik merk-

te bovendien dat het mij geen enkele moeite kostte om namens iedere cliënt een plausibel verhaal te vertellen over de regeltjes die uiteindelijk toch allemaal naar dat woord redelijk leidden en hoe uitzonderlijk het was dat de klassieke regels echt een oplossing suggereren. En ik voelde onvrede over het feit dat die procedures zo lang duurden en hoe dat allemaal verliep.” Toen zich de mogelijkheid voordeed hoogleraar te worden, twijfelde hij even. Ondanks de procedures en pretenties, had hij het naar zijn zin in de advocatuur, maar hij wilde de wetenschap ook wel eens proberen. “En ik was nog niet zo gewend aan die hoge inkomens, dus ik kon nog makkelijk overstappen”, zegt hij glimlachend. “Ja, dat speelde ook toen al. Ik wist wel hoe geld je vastzette als je eenmaal dat mooie huis kocht. Dat kon ik om mij heen bij De Brauw goed zien.”

Orakel aan het Lange Voorhout

In Tilburg profileerde Barendrecht zich als een gedegen jurist die gaandeweg steeds meer oog kreeg voor de kennis en ervaring van andere wetenschappelijke disciplines. Inmiddels is Tilburg beroemd om zijn interdisciplinaire aanpak. Deze zomer nog kreeg de faculteit rechtswetenschappen de hoogste beoordeling bij de landelijke onderzoeksvisitatie. Zowel de kwaliteit van de onderzoeksprogramma's als de

organisatie en het beleid werden geroemd. “Zowel de advocatuur als de wetenschap zijn de afgelopen twintig jaar enorm geprofessionaliseerd”, schetst Barendrecht de belangrijkste ontwikkelingen. “In de advocatuur speelt nu business development en management een grote rol, bij ons zit het in professioneel onderzoek doen. De methoden zijn veranderd. Vroeger lazen zowel de hoogleraar als de cassatieadvocaat gewoon heel goed de arresten van de Hoge Raad, nu doen we veel meer echt onderzoek. We interviewen mensen, we observeren 150 comparities, we doen veel rechtsvergelijkend onderzoek en we zijn multidisciplinair. Dat levert echt toegevoegde waarde op. Toen ik begon als advocaat en later als hoogleraar was ik toch een beetje een puzzelaar. Ik had wel een vaag idee dat het rechtssysteem eigenlijk niet werkte, maar ik had toen nog te weinig oog voor mensen om dat echt te doorgronden. Het belang van communicatie was toen nog weinig onderkend. Inmiddels weet iedereen dat belangen, emoties, gedragspatronen allemaal een rol spelen, ook in het recht.”

Hij dankt dat inzicht vooral aan zijn vrouw Thyra de Graaff, zegt Barendrecht zelf. “Zij is psycholoog en bedrijfskundige en past in haar praktijk concepten uit de psychotherapie toe om mensen in bedrijven te coachen, teamwerk te bevorderen en leiders te ontwikkelen. Ik krijg thuis behoorlijk wat feedback. De belangrijkste les is: leer open vragen stellen. Het valt ook mij inmiddels op hoe weinig vragen mensen elkaar eigenlijk stellen in de juristenwereld.” Hij ziet het in de manier waarop de Hoge Raad reageert op kritiek. “Ik hoor nooit: ‘Wat bedoel je nu, kunnen we eens verder praten?’ Je spreekt wel eens iemand en ik krijg wel eens een mailtje, maar de Hoge Raad blijft een beetje een orakel aan het Lange Voorhout. Elke institutie moet zich aanpassen aan de tijd, maar voor de rechterlijke macht is dat moeilijk, dat besef ik ook wel. De rechterlijke macht opereert in een vacuüm van onafhankelijkheid en dat verlamt. Als er geen externe prikkels zijn, is het moeilijk uit jezelf in beweging te komen. Zeker als je allemaal dezelfde opleiding en achtergrond hebt. Het zou goed zijn als dat verandert. Op het gebied van conflictoplossing dragen andere disciplines goede methoden aan. Dan is het gek dat je één bepaalde club het monopolie geeft op conflictoplossing, de rechterlijke macht, en dat daarin dan alleen maar juristen mogen zitten. Waarom geen econoom, een psychiater, een sociaal psycholoog?”

Microjustice

Het Nederlandse rechtssysteem kan leren van conflictoplossende constructies die momenteel in sommige landen worden ontwikkeld. Barendrecht is daarbij nauw betrokken als bestuurslid van het Microjustice Initiative, een samenwerkingsverband tussen de Universiteit van Tilburg en ontwikkelingsorganisaties. Eigenlijk begon het met de ontmoeting met advocate en juridisch activiste Patricia van Nispen tot

Sevenaer die al tien jaar lang in postconflict gebieden mensen op een efficiënte manier aan de juiste documenten helpt. “Na de Balkanoorlog bleken heel veel mensen in Servië en Kroatië aan de verkeerde kant van de grens te zitten”, licht Barendrecht de geschiedenis toe. “Ze konden niet bewijzen wie ze waren, waar hun boerderij lag, wat hun eigendom was geweest. Van Nispen heeft een brug van juridische dienstverlening opgezet om voor honderden mensen de goede papieren te krijgen.” Van Nispen werkt nu in Bolivia. Daar worden veel kinderen bij hun geboorte niet geregistreerd in het bevolkingsregister waardoor ze in een juridisch niemandsland opgroeien en later nauwelijks aan het maatschappelijk verkeer kunnen deelnemen. “Identiteit is een basisbehoefte van elk mens”, aldus Barendrecht. Net als eten, schoon drinkwater, medische zorg.

“IN DE JURISTENWERELD STELLEN MENSEN ELKAAR EIGENLIJK MAAR WEINIG VRAGEN”

Zelfs houdt Barendrecht zich vooral bezig met conflictoplossing, in samenwerking met het The Hague Institute for the Internationalisation of Law (HiiL) en Oxfam Novib. Hij en zijn team bezochten juridische hulpverleningsinstanties in vijf ontwikkelingslanden en brachten in kaart wat de rechtsbehoeften waren, wat de rol van juridische informatie was, welke werkmethoden werden toegepast en welke effecten die hadden. “Juist in die gebieden zie je heel sterk de trends”, betoogt Barendrecht met groot enthousiasme. “Deze organisaties moeten met heel weinig kosten en met laaggeschoolde mensen proberen de meest urgente problemen op te lossen. Dan krijg je een scherp beeld van welke oplossingsstrategieën werken en welke niet.” Zo bleek in Egypte en Nicaragua dat rechtshulpverleners na de intake geen claim bij de wederpartij neerleggen, maar naar de ander toegaan om eerst hun verhaal te horen. In Malawi, waar veel jonge mannen sterven aan aids, bleek hoe kwetsbaar de weduwen zijn die na de dood van hun echtgenoot vaak door zijn familie worden beroofd van hun bedrijf, hun banktegoeden en hun woning. Omdat de vrouwen dat bij voorbaat weten, investeren zij minder in hun grond of hun huis waardoor per saldo de ontwikkeling van het hele land wordt geremd. “Ontwikkeling betekent in de praktijk dat gewone mensen hun huis beter maken dan het was, hun land productiever en zoveel gaan verdienen dat hun kind niet hoeft te werken”, zoals Barendrecht het uitlegt. “Ontwikkeling is samen een riool aan leggen of met een broer ▶

(advertentie)

LEX Legal: Maatwerk voor Meesters

mr Sandra de Bruijn 06-432 599 17

mr Alexandra Hellegers 06-473 429 78

LEX Legal

Executive Search | Werving | Selectie | Interim

www.lexlegal.nl

“TE VEEL TOEREKENEN VAN FOUTEN VERLAMT EERDER DAN DAT HET STIMULEERT”

een handel opzetten waardoor een los karretje uiteindelijk een winkeltje wordt.”

Overkill

In dat woord – samen – ligt eigenlijk de kern van conflictoplossing besloten, denkt Barendrecht. Het zijn goed lopende menselijke relaties die de ontwikkeling bepalen en recht kan dat veel beter faciliteren. “Het recht is een middel tot groei, ook tot economische groei en veel meer juristen zouden zich daarmee mogen bezighouden”, vindt de hoogleraar. “De juridische wereld profileert zich nu nog te veel in regels, waarin allerlei dingen verboden worden die min of meer vanzelf spreken. Volgens mij zouden juristen vooral goede methoden moeten ontwerpen om relaties te ondersteunen waardoor mensen in hun rol komen, zekerheid en vertrouwen krijgen. Vertrouwen hebben dat een investering ook vruchten afwerpt. Te veel toerekenen van fouten verlamt eerder dan dat het stimuleert. Kijk naar de aansprakelijkheidscultuur, dat is een enorme overkill. Het feit dat je uiteindelijk iets moet betalen is nog tot daar aan toe, maar van het hele proces daaromheen gaat een enorme verlamming uit. Als een bedrijf jarenlang iedere week in de krant moet lezen dat het een claim aan de broek heeft, creëert dat onzekerheid. Iemand heel lang al dan niet terecht beschuldigen, werkt zeer destructief op relaties. De grootste oorzaak van echtscheidingen is een negatief patroon van beschuldigen en defensie. We moeten

als maatschappij afleren om op die manier relaties te ordenen en problemen op te lossen. Dat is niet efficiënt, doet veel pijn en kost te veel geld. Snel constructief problemen oplossen door wat er mis ging eerlijk te delen, dat creëert kansen. Eindeloos procederen over gelijk of ongelijk levert uiteindelijk alleen maar verlies op.” ■

Interdisciplinaire rechtscolleges

Maurits Barendrecht is sinds 1992 hoogleraar privaatrecht aan de Universiteit van Tilburg. Hij doet onderzoek naar systemen van geschiloplossing en werkt vanuit een interdisciplinair kader. Met behulp van kennis uit de economie, de psychologie, de organisatie- en onderhandelingstheorie en conflictmanagement probeert hij manieren te vinden om geschillen zo goed mogelijk op te lossen. Innovatieve rechtssystemen kunnen volgens Barendrecht bijdragen aan betere en productieve relaties tussen mensen, wat de persoonlijke en economische groei van mensen en landen ten goede komt. Op dit moment richt hij zijn aandacht vooral op microjustice dat zich bezighoudt met de toegang tot het recht in ontwikkelingslanden.

Juridische instituties in Nederland, waaronder de Hoge Raad, innoveren weinig, zegt Barendrecht. In plaats van rechters praktische instrumenten te geven waarmee problemen snel en goed kunnen worden opgelost, maakt de Hoge Raad instrumenten als de kantonrechterformule en alimentatienormen moeilijker. Ook de rechterlijke macht en de advocatuur zouden meer met hun tijd mee kunnen gaan. “Alle literatuur over conflictoplossing laat zien dat je mensen beter met elkaar in gesprek kunt brengen en belangen en emoties laten benoemen, niet dat je elkaar de tent uit moet vechten.” Om de starheid van het systeem te doorbreken pleit hij onder meer voor interdisciplinair samengestelde rechtscolleges waarin niet alleen juristen zitten, maar bijvoorbeeld ook sociaal psychologen.